

Inhoud

ALTIJD LAPLAND

Voorwoord	13
Eerste reis	15
De lokroep van het noorden	37
‘En bovendien ben ik sexy’	75
Nooit meer veldwerk	99
Dorp aan de rivier (een etnografische schets)	117
Terug naar Lapland	128
Op het Padjelantapad	169
Naar Mollisjok	201

ALTIJD NOORWEGEN

Voorwoord	231
Blokhut en berghut	233
Spookreis door Telemark	241
De boomvrouw in de Hardangerfjord	255
In het land van Peer Gynt	267
Op safari in Noorwegen	274
Een dagje op het pelgrimspad	280
Korte wandeling op Jan Mayen	291
Het noordelijkste bordeel ter wereld	300
Naschrift, 2011	380
Schoolmeester op Skomvaer	390
Een uithoek van Europa	420

Naschrift, 2011	452
Naar het hart van <i>Nooit meer slapen</i>	463
Spannende musea in Oslo	480
Verantwoording	491

ER GAAT NIETS BOVEN ZWEDEN

Voorwoord	499
Een vogelmekka in Skåne	501
Het eiland van Ingmar Bergman	512
Een broodje stinkharing	532
In Zweeds gezelschap	563
In het hart van Zweden	636
Verantwoording	653

ALTIJD LAPLAND

Voorwoord

In 1991 verscheen mijn Laplandboek *Een vlek op de toendra*. Met die vlek werd Suosjavrre bedoeld, een stipje op de kaart van het Noorse Finmarken. In de warme zomer van 1972 deed ik er antropologisch veldwerk. Van mijn hooggespannen, romantische verwachtingen was na een paar maanden niets meer over; ik geloof dat ik mij nooit eerder zo stierlijk heb verveeld. 'Ik dank de Samen (zouals de Lappen zichzelf noemen) van het nietige Suosjavrre die van mij een schrijver hebben gemaakt,' schreef ik destijds in het voorwoord. Het klinkt mij nu wat te dramatisch in de oren, maar het is zeker waar dat ik die zomer afscheid nam van een loopbaan als veldwerker.

Een vlek op de toendra beschreef drie reizen naar Lapland. De eerste was het moeilijkst te reconstrueren. Op negentienjarige leeftijd liet ik in 1966 Nederland en mijn biologiestudie achter mij en vertrok met Slauerhoff in mijn rugzak voor lange tijd naar Noord-Scandinavië. Zes jaar later vertrok ik opnieuw, met Suosjavrre als einddoel; niet voor niets had ik mij laten inschrijven voor een antropologische opleiding die veldwerk in Lapland hoog op de lijst had staan. In 1988 ging ik met een oude studievriend, die ook als veldwerker in Lapland actief was geweest, terug naar het noorden. De lange reis door Finland en Lapland voerde ons vooral terug naar de oevers van het verleden. Elke reiziger weet wat ik bedoel: je dwaalt nooit alleen maar door een landschap, maar altijd ook door je herinneringen.

In de jaren erna bleek dat *Een vlek op de toendra* geen afsluiting vormde van het hoofdstuk Lapland, zoals ik destijds meende. Ik bleef boeken en artikelen over dit gebied lezen en verza-

melen. En inmiddels ben ik er vele malen terug geweest. In *Het noordelijk gevoel* (1998) doe ik uitgebreid verslag van twee van die reizen. Het ene verhaal vertelt over een hilarische skitocht door Fins-Lapland. Het andere speelt zich in Zweeds-Lapland af. In dat laatste verhaal schrijf ik: 'Voor mij was Kvikkjokk altijd een betoverende naam, met Jokkmokk als goede tweede. De rit van Jokkmokk naar Kvikkjokk houdt mij dan ook al dagen in de ban.'

Helaas liep het spoor toen in de sneeuw van Kvikkjokk dood. Ik was graag wat dieper in het achterland doorgedrongen, wetend dat ik mij in het gebied bevond waar de befaamde botanicus Carl Linnaeus had rondgezworven. En waarover hij een reisverslag (*Iter Lapponicum*) schreef, waarin hij zich tevens als etnograaf ontpopt – in feite is hij een van de eersten die zonder vooroordelen over het leven van de Lappen vertelt. In de nazomer van 2002 heb ik dit achterland samen met mijn dochter verkend. Daarna trokken wij verder noordwaarts, naar de toendra van Finmarken; de weg voerde mij zowel langs bekende als onbekende wegen en plaatsen.

Deze nieuwe verhalen zijn aan het oude boek toegevoegd. Bovendien heb ik de voorbereiding van de herdruk aangegrepen om de tekst van *Een vlek op de toendra* grondig te herzien en te actualiseren. Het boek heeft daarom de nieuwe titel *Altijd Lapland* gekregen.

Opnieuw Lapland, weer een reisboek. Het reisverhaal is wel het rommelhok van de literatuur genoemd; het biedt aan allerlei genres onderdak, van roman tot dagboek, van autobiografie tot essay. Voor een schrijver die kennis met eigen ervaringen wil vermengen, is het een ideaal genre, zeker als het om streken gaat waarmee je een sterke en duurzame band hebt ontwikkeld.

Gerrit Jan Zwier
oktober 2002

Eerste reis

Op een zomerse junidag in het jaar 1966 lieten mijn ouders mij achter op een parkeerplaats aan een Duitse snelweg. ‘Eerlijk gezegd had ik gedacht dat je ouders je wel zouden tegenhouden,’ schreef een studievriend mij in een brief die ik weken later bij het poste-restanteloket in het postkantoor van Hammerfest zou afhalen. Nee, mijn ouders stonden juist aan het begin van mijn eerste grote reis, die bijna vijf maanden zou duren, en die een totale breuk betekende met de wereld van klaslokaal en collegezaal, waarin ik tot dan toe had meegelopen. Ze lieten me gaan, weliswaar met bezwaard gemoed, maar op de een of andere manier had ik hen ervan weten te overtuigen dat ik op alle fronten zou mislukken, als ik niet eerst mijn vleugels mocht uitslaan.

Aan de biologiestudie in Amsterdam, waarachter ik na anderhalf jaar een punt had gezet, was ik tegen heug en meug begonnen. Liever was ik als zeventienjarige, na het eindexamen van de HBS, de wijde wereld in getrokken, maar deze plannen strandden in vaagheid en stuitten op praktische problemen. Waar wilde ik dan heen? Naar India of Amerika, zei ik, via een uitwisselingsprogramma. Mijn vader haalde er de schouders over op. Wie wilde er nu naar Amerika? Ja, emigranten, boeren die in Nederland geen droog brood meer konden verdienen. En dan India... daar heerste altijd hongersnood. Bovendien wilden zij geen vreemdelingen in huis.

Twee jaar later noemde ik als reisdoel niet een ander continent, maar het redelijk nabije Scandinavië. De fjorden van Noorwegen spraken wel tot hun verbeelding; bovendien stond

mijn vader, die uit een rood nest kwam, positief tegenover de coöperaties in noordelijke landen. Dat ik met een zak vol duiden thuiskwam – verdiend in de vrieskelders van een Amsterdamse brouwerij en in de duinen van Vlieland, waar ik op een camping greppels groef voor de waterleiding – heeft hun houding tegenover mijn plannen zeker ook gunstig beïnvloed.

Vroeger kreeg ik thuis, als ik iets wilde ondernemen, vaak te horen dat ik daar te jong voor was. Maar op zeker moment veranderde dat ‘te jong’ zomaar opeens in ‘te oud’. Zo dreigde het leven als zand door mijn vingers te glijden. Misschien zagen mijn ouders dat ook in, en waren ze het daarom met mij eens dat negentien jaar een prachtige leeftijd is om eens op andere erven rond te kijken. Al te naïef ben je op die leeftijd niet meer, en het cynisme heeft nog geen kans gekregen.

Over de vraag van mijn vader, wat hij me voor onderweg mee kon geven, hoefde ik niet lang na te denken: de *Verzamelde gedichten* van Slauerhoff. Het was dan niet meer nodig me zorgen te maken over de plaats waar ik in de toekomst mijn moede hoofd te ruste zou leggen: in zijn gedichten vond ik altijd onderdak.

Nu, vijfentwintig jaar later, weet ik niet meer precies waarom ik het noorden boven de andere windstreken verkoos. Ik verlangde in ieder geval naar ruimte, naar lege streken, en zeker ook naar een grootse natuur. Van de grote stad en het Amsterdamse caféleven had ik mijn buik vol, om maar te zwijgen van de vreselijke Jordaanhumor van ome Cor en tante Sjaan. In die stad kon ik mijn draai niet vinden en raakte ik mezelf een beetje kwijt. Waarom liep ik die dag in maart toch mee met het provovolk, dat vast van plan was de trouwdag van Beatrix en Claus te verstoren? Maakte ik me dan zorgen over de toekomst van het koningshuis? En wat had ik te zoeken op die demonstratieve bijeenkomst, waar een hoogleraar op sarcastische toon vertelde dat de Amerikanen in Vietnam heel

veel prikkeldraad nodig hadden om de vrijheid van de burgers te beschermen? Misschien stond ik te sterk onder de invloed van mijn zwager Jacques, tegen wie ik huizenhoog opkeek. Jacques kwam uit het katholieke zuiden en had een opstandige jeugd tegen kerk en school achter de rug. Hij ging in Amsterdam geschiedenis studeren en ontpopte zich daar al gauw tot een briljant student. Naast een historische, had hij ook een sterk literaire belangstelling. Hij was in hart en nieren een romanticus, en hij voelde zich in het leefklimaat van de jaren zestig dan ook als een vis in het water. Aan het anarchisme had hij zijn hart verpand; Bakoenin, Kropotkin, de Parijse Commune en de Spaanse Burgeroorlog vormden de onderwerpen van zijn referaten en scripties. De seksuele moraal van de permissive society viel bij hem, zeker na de scheiding van mijn zuster, ook in zeer goede aarde. Zijn muzikale voorkeuren waren echter in een heel andere tijd geworteld; in plaats van naar popgroepen luisterde hij liever naar barokmuziek. Hij was ook te veel intellectueel om zich te interesseren voor de bewustzijnsverruimende scene van de tegencultuur. Er was in zijn kring wel steeds een grote behoefte aan stemmingswisselaars, maar bier en wijn voldeden, wat dat betreft, uitstekend. Niemand kon toen voorzien dat Koning Alcohol hem nog eens als voetveeg zou gaan gebruiken. Maar het moet gezegd: als drinker raakte hij altijd in een opperbest humeur.

Wij konden uitstekend met elkaar overweg; ik deed mijn best een klankbord voor zijn flitsende geest te zijn. Hij las *In de ban van de Ring*, het meer dan duizend bladzijden tellende sprookje van Tolkien, in een paar dagen en een slapeloze nacht uit, en was verrukt. Ik haastte mij achter hem aan, en was eveneens diep ontroerd door de queeste van de Reizenoten, en zeer onder de indruk van de verbeeldingskracht van de maker van het epos. Talloze malen namen wij onderdelen van het Ringverhaal onder de loep, en verdiepten ons in de stambomen van hobbits, dwergen en elfen. We noemden elkaar Balings of Bombadil, en

spraken een dialect dat was afgeleid van het taaltje van de ont-aarde Gollem, die zo'n beslissende rol in de trilogie speelt. 'Wat heeft die nare Balings in zijn zaksies?' vraagt de wantrouwige Gollem in *De hobbit* aan Bilbo, als ze elkaar raadseltjes opgeven. In onze conversatie dook die zin herhaaldelijk op.

Werd ons pad gekruist door mensen die het Ringverhaal al na enige hoofdstukken hadden weggelegd, dan wisten we zeker dat we een saaie piet hadden ontmoet. Sterker nog: wie Tolkien onverteerbare kost vond, was volgens ons een slecht mens.

Tegenover het politieke gedachtegoed van Jacques bewaarde ik zo veel mogelijk afstand. Ik begreep niet waarom je nou zo hartstochtelijk voor de ene variant van het anarchisme zou zijn, en even hartstochtelijk tegen een andere variant. Wat kon het de wereld nou schelen of er op mijn zolderkamertje in de Utrechtsedwardsstraat een radenanarchist vertoefde of een syndicalistisch anarchist? Hoewel Roel van Duyn, Rob Stolk en andere provo's af en toe bij mijn zwager over de vloer kwamen, stak ik mijn tijd niet in de happenings bij Het Lieverdje op het Spui, of in het agentje pesten, dat later in zwang kwam. Wel raakte ik op die Oranjedag in maart, samen met Jacques, verzeild in de provomars, die bij de Dokwerker was gestart en koers zette naar de Westerkerk. De bereden politie en de mobiele eenheid sloegen er die dag flink op los. Demonstranten werden in de Raadhuisstraat tot in de portieken, waar ze dekking hadden gezocht, door ruiters en agenten in burger achternagezeten en opgejaagd. In diezelfde Raadhuisstraat ontplofte de befaamde rookbom, die door een vriend van Jacques werd gegooid, en die op de televisieschermen van alle naties de gouden koets even aan het oog onttrok.

In paniek holde ik van portiek naar portiek. Op een met fiet-sen bezaaide gracht drong de waarheid tot mij door: ik hoor hier niet. Ik moest heel wat anders gaan doen.

Ik wilde geen provo zijn en evenmin stadsbioloog. Al langer had ik geen vrede met een dagindeling waarbij de ochtend be-

stemd was voor luistercolleges en de middag voor het ontleden van dieren en het natekenen van plantencellen. Ik sprong graag op de fiets en dwaalde bij Durgerdam en Schellingwou door een Nesciolandschap ('En daarachter lag Durgerdam, met z'n kleine huisjes aan den dijk en z'n twee kleine torentjes en wat kale boomen, zwart daartusschen en op de reede, heel klein, wat scheepjes, de masten staken schraaltjes in de lucht... Groot was God dien middag en goedertieren').

Ik meldde me als los arbeider bij een brouwerij aan, drukte in alle vroegte de prikklok in, stapelde de hele dag biertonnen op elkaar en liet 's avonds mijn kaart weer door de prikklok afstem-pelen. In de kantine kostte een grote pils een dubbeltje, maar dat vormde voor het personeel geen stimulans om de bierpom-pen van de baas met rust te laten. Al voor de koffiepauze dreven er in de met heet water gevulde emmers van de tappers conser-venblikjes rond, waarin het steenkoude bier op temperatuur kon komen. Ik hield het zes weken vol in dit bierparadijs. Daar-na kocht ik een tent, keerde de provostad de rug toe en week uit naar Vlieland.

Voorzien van een zware rugzak, een tent en ruim tweeduizend gulden aan reischeques trok ik de vrijheid tegemoet. Het duur-de vrij lang voor de eerste auto stopte. Tot mijn schrik legde de kalende chauffeur na een paar minuten een warme hand op mijn knie. Een paar tellen later stond ik weer in de berm.

De volgende dag was ik in Bremen. De voorpagina van *Bild-zeitung* schreeuwde mij toe dat in Amsterdam de chaos was uit-gebroken. Bouwvakkers en provo's hadden elkaar gevonden, en een aantal bestelauto's van *De Telegraaf* in brand gestoken. In die krant was namelijk het juiste bericht afgedrukt dat de man die tijdens eerdere rellen was overleden, een natuurlijke dood was gestorven. Het plotse verbond tussen arbeiders en studen-ten kwam overigens niet voort uit gemeenschappelijk beleden anarchistische idealen; het oproer van de werkende klasse vloei-